

СПОМЕНИ ЗА ИМЕНИТИ ТРАКИЙСКИ БЪЛГАРИ И ГЕРОИ

Интервю на Недялко Бакалов

ПЛЕМЕНИЦАТА НА ЧАЛБУРОВ: ЧИЧО НЕ ПОЖЕЛА ДА УЧАСТВА В ИГРИТЕ НА КОМУНИСТИТЕ

Вера Тодорова Таксирова, племенница на известния хасковски тютюнотърговец и депутат Георги Чалбуров, е родена на 7 септември 1919-а в Ксанти, днес в Гърция, наричан в миналото Скеча. В България я водят като едномесечно бебе, след като Вензелос прогонва тракийците от Западна Тракия. Родителите ѝ се установяват в Пловдив, на улица «Патриарх Евтимий», близо до храма «Света Марина». Спомня си по-важните събития в своя дълъг и интересен живот след 4-годишна възраст. Известно време семейството е в Борисовград (Първомай). На 7 години е, когато се установяват в Хасково.

Тук завършива гимназия «Петко Каравелов», в която по това време има отделни паралелки с момчета и момичета. Отива да следва агрономство, но, преди да завърши, се омъжва. Със съпруга си Иван, който завършива право и работи като адвокат, известно време остават в Хасково, след преврата на 9 септември 1944 г. се местят в Кърджали. Брат ѝ Асен, който е бил легионер, постоянно е по лагери при новата власт. По тази причина адвокат Таксиров подслонява в кърджалийската им къща бащата и майката на жена си.

Това, което ме удиви след Девети, е, че и татко, и чичо Георги един път не се оплакаха от съдбата си. И двамата разбираха много от тютюни, но бяха готови да работят всичко, което може да донесе някакви средства на семействата им, разказа ми през 2012-а – 2 години преди смъртта си, удивително запазената за

възрастта си - и физически, и умствено, жена с млечнобяла коса и ясен поглед.

- За чичо ви Георги е известно, че е учил в цариградския Робърт колеж. Баща ви Тодор с какво образование беше?

- Бе завършил пети клас в родното им село Еникьой. В него живееха интересни хора, там комунизмът бе дошъл още през 20-те години на миналия век. Бяха добри, помагаша си едни на други. Татко ми разказваше: Ако жена остане вдовица, събират се всички и предават първо нейния тютюн, защото е сама. Ако пожар унищожи къщата на някой местен, пак се събират и му помагат да я възстанови. Като дошли в България, не ги посрещнали много добре, затова баща ми все повтаряше: Ако ни върнат Тракия, отивам си там. В Еникьой е нямало едноетажна къща. Всички местни са били тютюнджии, на първия етаж се сушали низите, на втория живеели хората.

- Мъжът ви е бил цял живот адвокат, вие какво сте работили?

- Бях домакиня, в ония години повечето жени бяха такива.

- В Хасково къде живяхте?

- На различни места. След Девети двамата братя Чалбурови със семействата си обитаваха две къщички под наем в общ двор на улица «Кавала» 3, пресечка на пазара. Чичо ми имаше собствена къща на пловдивската улица «Иван Асен». Народният съд му я конфискува, там настаниха музикалното училище. Баща ми бе без свое жилище, той признаваше само един бог - работата. Последният ни дом преди преврата на Девети бе зад «Модерен театър» (днешния Бизнес център, бивш партиен дом, б.а.), после настаниха там военен щаб. Голяма бяла къща в пресечка на улица «Славейков». На нашите им дадоха 4 часа да се изнесат, половината багаж си остана.

- В картичките от лагера в Белене, които чичо ви Георги с години праща на съпругата си Цвета, той често я пита: „Тодор там ли е?“ Какво е правел в това време баща ви?

- Двамата много се разбираха, макар че бяха различни по характер. Дядо Киряк беше поверил на татко да се грижи за по-малкия си брат и за петте им сестри. В Пловдив след изселването от Гърция всички живееха в една къща, до църквата „Света Петка“. Всяко семейство имаше по една стая. Не помня кога чичо е дошъл в Хасково. Една от лелите ми отиде в Асеновград, тя беше тъща на академик Благовест Сендов при първия му брак. Чичо Георги вече беше директор на тютюневата фирма на Тодор Кършев, когато извика татко в Хасково.

- От фонда на Георги Чалбуров в Държавен архив-Хасково става ясно, че той е правел много дарения по различни поводи. Дава 8000 лева на църквата «Свети архангел Михаил» в памет на починалата си дъщеря. Как се казваше тя, на каква възраст се спомина?

- Станка, носеше името на баба Станка, майката на татко и чичо, на която ѝ викахме баба Чалбурка. Братовчедка ми си отиде на 10 години от туберкулоза. Още за даренията - на чичо Георги му се паднаха 100 000 лева от Държавната лотария. Тези пари изобщо не влязоха вкъщи, даде ги на старопиталището. Беше дружелюбен, държеше се много човешки с подчинените си. Отиваме със Станка при него: „Чичо, кажи на Янко шофьора да ни закара в неделя на минералните бани“. А той: „Питайте си Янко, колата е негова, аз не отговарям за нея“. „Чичо, да откъснем един букет от градината“. „Питайте Теньо градинаря, градината е негова“. Тютюневият склад купуваше канцеларски материали от една книжарница, имаше отворена сметка. Изрично бяхме предупредени да не вземаме нищо, без да си го платим. Като почина Станка, аз станах момичето на двете семейства. Направех ли някоя беля, отивах първо при чичо да му кажа. Той бе по-спокоен, по-уравновесен. Татко беше малко кибритлия.

Янко шофьора го видях много време след това в Кърджали, пак въртеше волана - в Енергото. 20 години, вика ми, съм возил чичо ти, веднъж не ме засегна с нещо. След Девети шеф на „Тютюнева промишленост“ стана Ракшиев. Веднъж ми на-

режда: Янко, утре ще закараш жената и децата на Хасковските бани. Не мога, отвърщам, няма бензин, купонна система. Той: Не ми трябват такива Чалбурови шофьори! 100 години да сте шеф на «Тютюнева», не можете да стигнете Чалбуров. Той беше роден чорбаджия, гласял отговорът на шофьора. Така си беше - чичо имаше излъчване, чар, достолепие. След Девети са ме питали неколцина партийци на какво се е дължало това негово обаяние. Не знам, то си беше просто вродено.

Обаянието му проличало и на заседанията на Народния съд, разказваше мъжът ми. Когато станал да говори, в залата настанала тишина. Преди да почне изказването си, леко се поклонил. Помня, във вестника писаха: «На естрадата с лек поклон застава кристализираната мижитурка Георги Чалбуров». Той разказа как са работили с германците и изведнъж сред подсъдимите настъпи едно облекчение, почувствах как им стана любимец, сподели ми неговият защитник и мой съпруг Иван Таксиров.

- От лагерната кореспонденция на Георги Чалбуров става ясно, че по някое време съпругата му Цвета успява да си намери работи в някакъв магазин. С какво се занимаваше тя, докато той изкупуваше греховете си пред народната власт?

- Леля чистеше в църквата „Света Богородица“, миеше кандилата. Чичо изкара по лагерите 10 години - от 1949-а до 1959-а. Едни го пускаха, други го прибираха. Д-р Павел Тагаров много тичаше и се застъпваше за него. Тъкмо успее да му уреди освобождаването, други негови другари пак го връщаха обратно в лагера. Баба Станка от седемте си деца обичаше най-много него. На Девети бяхме събрани всички в къщата на улица «Средна гора». Чухме по радиото, че народните представители ще бъдат арестувани. Хуквам и отивам при чичо в къщата им край реката. Бяха той, баба Станка и слугинята. Седят и слушат и те радио. Чичо рече на слугинята: «Ганке, те няма да закъснеят да дойдат. Пригответи ми бельо в спалнята, да се преоблека». В това време идва агентът Здравко да

го арестува и плаче: „Абе, бай Георги, много съжалявам, че на мен се падна“. Чичо му отвръща: „Ти си вършиш работата, бъди спокоен“. Облече се и тръгна. Обърна се към нас и каза: „Сълзи не искам. Аз не съм престъпник“. Последните му думи, преди да го отведат, бяха: „Ние оставяме една цветуща България, а сега - катастрофа“. От 9 септември до декември 1944-а баба стоеше всяка вечер на прозореца и го чакаше да си дойде. Последната седмица преди смъртта си беше почти побъркана. Така и не дочака любимия си син. Умря на 90 години.

- Докато вървеше Народният съд, ходехте ли да видите чичо си?

- Баща ми и мъжът ми ходеха постоянно. Наеха един адвокат земеделец - Ангелов, платиха му 200 000 лева и в деня на процеса той изчезна. Баща ми вика на мъжа ми: Жанко, ти ще го спасяваш. Залепна ми ризата на гърба, като чух тия думи, разказа ми след това Иван. Така той стана адвокат на чичо ми. През цялото време с татко не мръднаха от Съдебната палата в София. Баща ми беше ни дал по някоя хилядарка за зор заман, прибра ги - за чичо Георги. Лелите ми се хванаха на работа в тютюневия склад - да припечелят, да идат да си видят брата.

- Нещо за братовчед си Недялко, сина на Георги Чалбуров, да кажете.

- Той е кръстен на дядо ми Киряк. През вечер се чуваме с него по телефона. В София е, остана стар ерген. Навремето успя да завърши курсове по куклен театър, учеше под името Недялко Георгиев. Известно време гледаше маймуните в столичния зоопарк, и него не го беше страх и срам от каквато и да е работа.

- Виждали ли сте Курт Венкел - приятел на Георги Чалбуров и прототип на фон Гайер от романа «Тютюн»?

- Не, не съм, но много съм слушала за него. Той беше съден след Втората световна война като нацист, но оправдан. Майка ми разправя: Седим на двора в Хасково, на «Кавала» 3,

четиримата с чичо ти, чинка ти и баща ти. В това време идват двама от милицията. Чичо ти Георги скочи веднага: Цвето, пригответи ми багажа. Да вметна тук, че това е било през 50-те години, при едно от редките му пускания от лагера. Тогава съм го виждала как яде - ей така обгръщаше чинията, сякаш някой щеше да му я вземе.

Ченгетата спрели чинка: Чакай, не е за това. Идваме по друг повод. И съобщават, че представителят на «Реестма» Курт Венкел е почнал да купува тютюни от новата власт. Дошъл до Хасково и искал да се види със своя стар приятел Георги Чалбуров. Ще го чака утре на обед в хотел „Република“. Ще дойда при условие, че и вие двамата присъствате, отвърнал чичо. Опасявал се, че ще му припишат нещо. Ходил, видели се, не знам за какво са говорили.

Георги Чалбуров беше сред първите, които направиха кухня за работниците и следеше да се готви с качествени продукти. Редовно им раздаваха работно облекло. На главата му бяха 1800 души. Беше замислил да ги прави акционери, но превратът на 9 септември 1944 година му попречи да осъществи това свое намерение. От чичо знам още нещо, пак свързано с тютюните. След като го освободиха от Централния софийски затвор в края на 1946-а, той е бил извикан при министър-председателя Георги Димитров. В затвора Георги Чалбуров е разработил перфектно помощното земеделско стопанство, той бе отличен стоковед. Димитров му предложил да поеме търговията с тютюни на страната. Благодаря, предпочитам да стана работник. Аз съм възрастен, уморен, вие имате способни млади хора, отвърнал му чичо.

Той знаеше какво стана с неговия пловдивски колега Гавраил Гулев при подписването на споразумението в Египет. Хвалиха го, хвалиха, сетне го обесиха. Жена му умря от мъка. След известно време пък го реабилитираха. Чичо Георги знаеше тия игри на комунистите, не пожела да участва в тях.